

השטחים הפתוחים הם הבית שלי" - תכנית חינוכית קהילתית במרחב שקמה

הטמעת המושג "משארים" וחיבורו במסגרת התכנית החינוכית קהילתית רחל עברון – רכזת קהילה, מרחב שפלה וחוף

המושג "משארים" נכנס בשנים האחרונות לשיח האקולוגי במרחב שקמה, בתור אחד הגורמים המשמעותיים, המצביעים על חשיבות השמירה על מרחב שקמה כשטח פתוח, חשיבות שהוכחה בסקרים ובמחקרים. לאור זאת, השקענו על הטמעת המושג משארים וחיבורו בתכנית החינוכית-קהילתית "השטחים הפתוחים הם הבית שלי", על מנת להעלות את המודעות של התלמידים בפרט והקהילות במרחב שקמה בכלל, לנושא. פעולות שנעשו להטמעת המושג:

1. הכנסת המושג "משארים" וחיבורו למערכי ההדרכה של התכנית בכל הכיתות בבתי הספר ובחינוך הבלתי פורמלי, כולל הדגמתו בסיורים;
2. הסבר מפורט על המושג, כולל צפייה והדגמה, במסגרת הכשרות המדריכים והסטודנטים ממכללת ספיר, המפעילים קבוצות במסגרת התכנית;
3. סקר צומח עם משפחות תלמידי ביה"ס מרח"ב.

סקר צומח ביה"ס "מרחב" לחינוך סביבתי ולאמנויות

תלמידי ביה"ס מרחב והוריהם יצאו למשארים שבין רוחמה לבין חרבת ג'ממה, לביצוע סקר צומח. קובי סופר, פקח אזור מישור החוף הדרומי, הדגיש את חשיבות ביצוע סקרים במשארים, על מנת להוכיח שבאזורים אלה המגוון הביולוגי עשיר ומשמעותי, ולכן יש לשמר אותם כשטחים פתוחים ובלתי מופרים. לאחר מכן המשפחות התחלקו לשתי קבוצות. כל קבוצה התמקמה במשאר אחד – ערוץ ארוך ומסועף, שבו צמחיית בר עשירה, ובעזרת הידע המקצועי של פקחים, מדריכי מרכז חינוך והסברה שפלה וחוף, והורים בעלי ידע בוטני, הגדרנו את הצמחים וביצענו רישום של הצומח – מינים, כמויות, מיקום בשטח. תודה רבה למשפחות שנטלו חלק בפעילות, לעליזה בן לולו ולצוות החינוכי המסור של ביה"ס מרח"ב, לשאולי, ליוסי הראל ולקובי סופר הפקחים, לליבנה שמילה, מלכה גרשנוביץ, יעקב נזירי והילה גלילי ממחור"ה שפלה וחוף.

סיכום הסקר:

בסקר זוהו 51 מינים: 24 מיני עשבוניים חד שנתיים, 6 מיני עשבוניים רב שנתיים, 11 מיני שיחים ובני שיח, 7 מיני גיאופיטים ומטפס אחד. לא זוהו: דגניים, מינים אנדמיים ומינים "אדומים", למרות שבוודאות היו בשטח. משפחות הצמחים המיוצגות במשארים שנסקרו: מורכבים – 11 מינים, פרפרניים – 6 מינים, שושניים וגרניים – 4 מינים כ"א, שפתניים, מצליבים וזיפניים – 3 מינים כ"א, נוריתיים ולטמיים – 2 מינים כ"א, וייצוג בודד של המשפחות הבאות: מתנניים, סולניים, רקפתיים, ציפרניים, סוככיים, עשנניים, שרביטניים, ערטניתיים, סחלביים, אלתיים, חלמיתיים, ארכוביתיים, ורדניים.

מגבלות הסקר: העדר בוטנאי מומחה שהיה עשוי לזהות מינים נוספים (למרות הידע המקצועי של המשתתפים, שהיה חשוב ומשמעותי), קושי בזיהוי דגניים וצמחים שאינם פורחים.

רשימת המינים להלן בנספח מס' 1

תמונות מהפעילות להלן בנספח מס' 2. לתמונות נוספות, ניתן להיכנס לקישור:

<https://plus.google.com/photos/116955667431271890982/albums/5986241169301943489/5986241169365948498?partn&id=gplp0&pid=5986241169365948498&oid=116955667431271890982#>

סקר צומח – מרחב שקמה – קבוצה א

האזור: כורכר רוחמה אופי האזור: משארים גודל השטח הנדגם: כ-30 דונם תאריך: 28.2.14
סוקרים: שאולי, מלכה גרשנוביץ, הילה גילי; משפחות ב"ס מרח"ב: שפירא, גונן, שקירה, בן-לולו, נדר, הלבין, זר, רוזנברג, יפרח.

כל הצמחים המסומנים בצהוב, נצפו רק במשאר זה.

שם הצמח	משפחה	שם לטיני	כמות / פיזור	מיקום	צורת צומח	עלווה	פריחה	פרי
1 קחון שחור מוצים	מורכבים	Anthemis palaestina	150	מדרון	ח"ש	V	V	
2 ציפורן חתול מצויה	מורכבים	Calendula arvensis	122	מדרון	ח"ש	V	V	
3 סביון אביבי	מורכבים	Senecio vernalis	מאות	מדרון	ח"ש	V	V	
4 ניסנית דו-קרנית	מורכבים	Crepis sancta		מדרון	ח"ש	V	V	
5 חרצית עטורה	מורכבים	Chrisantemum coronarium		פסגה	ח"ש	V	V	
6 דרדר מצוי	מורכבים	Centaurea iberica		מדרון	ח"ש	V	V	
7 לענה חד-זרעית	מורכבים	Artemisia monosperma		מדרון	שיח	V	---	
8 זהבית השלוחות	שושניים	Gagea commutata	2	ערוץ	ח"ש	V	V	
9 צבעוני השרון	שושניים	Tulipa agenensis	2	מדרון	גאופיט	V	---	
10 חצב מצוי	שושניים	Urginea maritima	30	מדרון ופסגה	גאופיט	V	---	
11 עירית גדולה	שושניים	Asphodelus microcarpus	12	מדרון ופסגה	גאופיט	V	V	
12 מתנן שעיר	מתנניים	Thymelaea hirsute	10	מדרון ופסגה	רב"ש	V	V	
13 אטד ערבי	סולניים	Lyceum shawii	22	מדרון	שיח	V		
14 לשון הפר המצרית	זיפניים	Anchusa aegyptiaca	2	ערוץ	רב"ש	V	V	
15 לשון הפר הסמורה	זיפניים	Anchusa strigosa	28	מדרון ופסגה	רב"ש	V	V	
16 עכנאי שרוע	זיפניים	Echium angustifolium	76	מדרון	רב"ש	V	V	
17 מצילותיים מצויים	מצליבים	Biscutella didyma		ערוץ	ח"ש	V		V
18 חרדל לבן	מצליבים	Sinapis alba	407	מדרון	ח"ש	V	V	
19 שברק מצוי	פרפרניים	Ononis natrix	4	ערוץ	ח"ש	V	V	
20 טופח נאה	פרפרניים	Lathyrus ?	2	ערוץ	ח"ש	V	V	
21 גרניון רך	גרניים	Geranium molle		מדרון	ח"ש	V	V	

שם הצמח	משפחה	שם לטיני	כמות/ פיזור	מיקום	צורת צומח	עלווה	פריחה	פרי
מקור חסידה גדול	גרניים	Erodium gruinum	11	פסגה	ח"ש	V	V	V
מקור החסידה חלמית	גרניים	Erodium malacoides	14	ערוץ	ח"ש	V	V	V
מקור החסידה מעוצה	גרניים	Erodium ?	4			V	V	
כלנית מצויה	נוריתיים	Anemone coronaria	300	מדרון ופסגה	גאופיט	V	V	V
נורית המלל	נוריתיים	Ranunculus marginatus			ח"ש	V	V	
שמשון השלחופיות	לטמיים	Helianthemum vesicarium	2	מדרון	בן שיח	V	V	
לוטמית דביקה	לטמיים	Fumana thymifolia	43		בן שיח	V	V	
מרגנית השדה	רקפתיים	Anagallis arvensis	45	מדרון וערוץ	ח"ש	V	V	
ציפורנית מגוונת	ציפרניים	Silene colorata	2	מדרון וערוץ	ח"ש	V	V	
כלך מצוי	סוככיים	Ferula communis	8	מדרון וערוץ	רב"ש	V		
עשנן צפוף	עשנניים	Fumaria densiflora		ערוץ	ח"ש	V	V	
שרביטן ריסני	שרביטנים	Ephedra ?	24	מדרון וערוץ	מטפס	V		
ערטנית השדות	ערטניתיים	Leontice leontopetalum			גאופיט	V		
קורנית מקורקפת	שפתניים	Coridothymus capitatus	4		בן שיח	V		
דבורנית דינסמור	סחלביים	Ophrys carmeli			גאופיט	V	V	

סקר צומח – מרחב שקמה – קבוצה ב

האזור: כורכר רוחמה אופי האזור: משארים גודל השטח הנדגם: כ-50 דונם תאריך: 28.2.14
סוקרים: יוסי הראל, יעקב נזירי, רחל עברון; בשיתוף משפחות ב"ס מרח"ב: תורג'מן, נחשון, חרותי, גרנית, אלבז, וולין, בן שלום, פרג'ון קטני, זרוק, פרג.

כל הצמחים המסומנים בירוק, נצפו רק במשאר זה.

	שם הצמח	משפחה	שם לטיני	כמות/פיזור	מיקום	צורת צומח	עלווה	פריחה	פרי
1	קחון שחור מוצים	מורכבים	<i>Anthemis palaestina</i>	12	מדרון	ח"ש	V	V	
2	ציפורני החתול מצויות	מורכבים	<i>Calendula arvensis</i>	57	מדרון	ח"ש	V	V	
3	סביון אביבי	מורכבים	<i>Senecio vernalis</i>	230	מדרון	ח"ש	V	V	
4	ניסנית דו-קרנית	מורכבים	<i>Crepis sancta</i>	6	מדרון	ח"ש	V	V	
5	חרצית עטורה	מורכבים	<i>Chrisantemum coronarium</i>	120	פסגה	ח"ש	V	V	
6	דודר מצוי	מורכבים	<i>Centaurea iberica</i>		מדרון	ח"ש	V	V	
7	עכובית הגלגל	מורכבים	<i>Gundelia tournefortii</i>	3	מדרון	רב"ש	V	---	
8	מררית דמשקאית	מורכבים	<i>Picris damascena</i>	33	מדרון	ח"ש	V	V	
9	כתמה עבת שורשים	מורכבים	<i>Thrincia tuberosa</i>	8	מדרון	גאופיט	V	V	
10	לוניאה מחודדת	מורכבים	<i>Launaea mucronata</i>			ח"ש			
11	זהבית השלוחות	שושניים	<i>Gagea commutata</i>	12	ערוץ	ח"ש	V	V	
12	צבעוני השרון	שושניים	<i>Tulipa agenensis</i>	4	מדרון	גאופיט	V	---	
13	חצב מצוי	שושניים	<i>Urginea maritima</i>	130	מדרון ופסגה	גאופיט	V	---	
14	עירית גדולה	שושניים	<i>Asphodelus microcarpus</i>	2	מדרון ופסגה	גאופיט	V	V	
15	מתנן שעיר	מתנניים	<i>Thymelaea hirsute</i>	66	מדרון ופסגה	רב"ש	V	V	
16	אטד ערבי	סולניים	<i>Lyceum shawii</i>	22	מדרון	שיח	V		
17	לשון הפר המצרית	זיפניים	<i>Anchusa aegyptiaca</i>	2	ערוץ	רב"ש	V	V	
18	לשון הפר הסמורה	זיפניים	<i>Anchusa strigosa</i>	14	מדרון ופסגה	רב"ש	V	V	
19	עכנאי שרוע	זיפניים	<i>Echium angustifolium</i>	410	מדרון	רב"ש	V	V	
20	מצילתיים מצויים	מצליבים	<i>Biscutella didyma</i>	4	ערוץ	ח"ש	V		V

שם הצמח	משפחה	שם לטיני	כמות/ פיזור	מיקום	צורת צומח	עלווה	פריחה	פרי
חרדל לבן	מצליבים	Sinapis alba	210	מדרון	ח"ש	V	V	
מנתור המדבר	מצליבים	Matthiola livida	10	מדרון	ח"ש	V	V	
שברק מצוי	פרפרניים	Ononis natrix	33	ערוץ	ח"ש	V	V	
טופח נאה	פרפרניים	Lathyrus ?	113	ערוץ	ח"ש	V	V	
בקיה צרפתית	פרפרניים	Vicia narbonensis	4	ערוץ	ח"ש	V	V	
צחנן מבאיש	פרפרניים	Anagyris foetida	6	ראש הגבעה	שיח	V	V	
לוטוס מצוי	פרפרניים	Lotus peregrinus	1	ערוץ	ח"ש	V	V	
רותם המדבר	פרפרניים	Retama raetam	1	מדרון	שיח	---	V	
גרניון רך	גרניים	Geranium molle	12	מדרון	ח"ש	V	V	
מקור החסידה הגדול	גרניים	Erodium gruinum	2	פסגה	ח"ש	V	V	V
מקור החסידה חלמית	גרניים	Erodium malacoides	6	ערוץ	ח"ש	V	V	V
כלנית מצויה	נוריתיים	Anemone coronaria	1350	מדרון ופסגה	גאופיט	V	V	V
שמשון השלחופיות	לטמיים	Helianthemum vesicarium	53	מדרון	בן שיח	V	V	
מרגנית השדה	רקפתיים	Anagallis arvensis	8	מדרון וערוץ	ח"ש	V	V	
ציפורנית מגוונת	ציפרניים	Silene colorata	2	מדרון וערוץ	ח"ש	V	V	
כלך מצוי	סוככיים	Ferula communis	8	מדרון וערוץ	רב"ש	V		
עשנן צפוף	עשנניים	Fumaria densiflora	20	ערוץ	ח"ש	V	V	
שרביטן ריסני	שרביטנים	Ephedra ?	50	מדרון וערוץ	מטפס	V		
געדה מצויה	שפתניים	Teucrium polium	45	מדרון	בן שיח	V		
מרווה דגולה	שפתניים	Salvia viridis	150	מדרון	בן שיח	V	V	
אלת המסטיק	אלתיים	Pistacia lentiscus	2	מדרון	שיח	V		
חלמית מצויה	חלמיתיים	Malva nicaeensis	4	ערוץ	ח"ש	V	V	V
ארכובית שבטבטית	ארכוביתיים	Polygonum equisetiformis	1	מדרון	רב"ש	V	---	
סירה קוצנית	ורדניים	Sarcopoterium spinosum	80	מדרון ופסגה	בן שיח	V	V	

נספח מס' 2:

